

KASBIY FAOLIYATDA ZAMONAVIY LOGOPEDNI KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Xonbabayeva Madinabonu Asqarjon qizi
Qo'qon DPI Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

A'zamova Yulduzxon Ulug'bek qizi
Mamajonova Xursanoy Axrorjon qizi
Qo'qon DPI Maxsus pedagogika 2-kurs talabalari.

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Kasbiy faoliyatda zamonaviy logopedni kompetentligini rivojlantirish yo'llari, bu borada olib borilishi zarur bo'lgan ilmiy izlanishlarning xususiyati, olimlar tomonidan olib borilgan va borilayotgan ishlarga oid asoslar yoritilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, rivojlanish, logoped, pedagog, omil, mahorat, kasb, shaxs munosabatlari.

Ma'lumki, kompetentlik tushunchasi pedagogning o'quv jarayonida eng yaxshi natijalarga erishishi, yuqori kasbiy salohiyatga ega bo'lishi, shuningdek, kommunikativ va ijobiy fazilatlariga ega ekanligiga asoslanadi. Shuning uchun, keling, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahliliga murojaat qilaylik "kasbiy kompetensiya" tushunchasi mazmunining mohiyatini oydinlashtirsak. F.A.Brockhausning va I.A.Efronning so'zlariga ko'ra lotincha "kompetentlik" so'zi "bo'lim" so'zining sinonimi bo'lib, "bilmoq", ya'ni bilish, qodir, boshqarish fe'lidan kelib chiqqan. Inglizcha "competence" so'zi tom ma'noda "qobiliyat" degan ma'noni anglatadi. Tarkib "nazariy bilimlarni amaliyotda samarali qo'llash, yuqori darajadagi kasbiy mahorat, ko'nikma va malakalarni namoyon eta olish"ni ta'kidlash uchun mo'ljallangan. "Qobiliyat" atamasi pedagogikada psixologik tadqiqotlar natijasida paydo bo'lgan.

Y.V.Koltakova, I.M.Yakovlevalarning tadqiqot ishlarida maxsus pedagog - logopedning kasbiy xususiyatlari kompetentlik nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Y.V.Koltakova logopedning malaka talabida uning o'ziga xos kasbiy, psixologik va shaxsiy hususiyatlari, shuningdek, maxsus kompetensiyalarini ham ajratib ko'rsatadi, hamda "kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'liq bo'lgan orttirilgan kompetensiyalarga tashxis qo'yish, prognostik, korreksion pedagogik va maslahat berish kompetensiyalari kiradi"-deya ta'kidlaydi. Muallif logopedning kompetentligi tarkibida "nutq kamchiliklariga ega bolalarni o'qitish va tarbiyalash usuli va metodlarini egallash va bilish" sifatida belgilanadigan metodik kompetentlikni ajratadi. "Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy

izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai nazardan kompetentlik “noan’anaviy [vaziyatlar](#), kutilmagan hollarda mutaxassisning o’zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o’zaro munosabatlarda yangi yo’l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to’la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi. Zamonaviy ta’limning asosiy maqsadi jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, ijtimoiy moslashgan jamiyat bilan hamkorlik qiladigan va yolg’iz ishlashga qodir shaxsni tayyorlashdir. Demak, yetuk shaxsni tarbiyalashda ko‘p millatli o‘qituvchilarning saviyasi muhim. Pedagogikada psixologik-pedagogik kompetentlik tushunchasi pedagogning o‘quv jarayonida eng yaxshi natijalarga erishishi, yuqori kasbiy salohiyatga ega bo‘lishi, shuningdek, kommunikativ va ijobiy fazilatlariga ega ekanligiga asoslanadi.

Yoshlar tarbiya va ta’lim jarayonida ota-bobolari olgan bilim, urf-odat, an’ana, madaniyat va kasbiy ko‘nikmalarni egallab, jamiyatning hayotiy tajribasi, pedagogik shaxsi, imkoniyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda munosib o‘rin egallaydi. Kasbiylik muhim faoliyat sifatida tan olinadi. Shuning uchun, keling, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahliliga murojaat qilaylik.

Ta’limga kompetentlik yondashuvning yangi tadqiqot sohasi sifatida vujudga kelishi va “kompetentlik” va “kompetentsiya” tushunchalari 1960-yillarning oxiri 1970-yillarning boshlarida G‘arbda xorijiy pedagogik va uslubiy manbalarda kiritildi, mahalliy adabiyotlarda rivojlandi. 1980-yillarning oxirida ta’lim ko‘nikmalariga asoslangan yondashuvlar shakllandi. Ta’lim fanining hozirgi rivojlanish darajasida “kompetentlik” va “kompetensiya” atamalarining aniq ta’rifi mavjud emas.

“Kompetensiya” atamasi boshqacha ma’noga ega, lekin etimologik jihatdan “kompetentlik” atamasi bilan bog‘liq. Adabiyotda bu atama bilan bir qatorda tegishli “kasbiylik”, “malaka”, “pedagogik madaniyat”, “pedagogik ta’lim” atamalari ham qo‘llaniladi. Psixologik nuqtai nazardan, A.K.Markovanning fikricha, kompetentlik- bu shaxsning o'ziga xos xususiyati, ya'ni kasbiy talablarga muvofiqlik darajasi bo'yicha shaxsning individual xususiyati.

T.M.Sorokinaning fikricha kasbiy kompetentlik pedagoglarning kasbiy faoliyatni nazariy va amaliy jihatdan amalga oshirishga tayyorligi hamda pedagogik vazifalarni turlicha darajada yechish qobiliyatiga ega bo'lishi tushuniladi.

M.I.Lukyanova esa psixologik-pedagogik kompetentlikni pedagog shaxsining o'ziga xos sifatleri hamda yuqori darajadagi kasbiy tayyorlikni va ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim oluvchilar bilan o'zaro samarali ta'sir ko'rsata olish yig'indisi deb ta'kidlaydi.

Kompetentlik faqat faoliyat jarayonida, konkret kasb doirasida namoyon bo'ladi va baholanadi. Bilim manbayi sanalgan amaliyotning ahamiyati xususida so'z yuritganda bilish jarayonining mohiyatini ham ta'kidlab o'tish joiz. Sezish va idrok qilish yordamida bilish jarayonida tasavvur ro'y beradi. Tasavvur inson ongida uzoq muddat saqlanib qoladigan sezishlar va

idrokning izidir. Yoki boshqacha aytganda, tasavvur — sezgi a'zolariga qachonlardir ta'sir etgan hamda idrok qilingan narsa va voqea-hodisalarning ongdagi yaqqol hissiy obrazidir. Sezish, idrok va tasavvur bilishning muhim tarkibiy qismlari bo'lsada, ular ham haqiqiy voqealikni bilish muammosini to'la hal etmaydi.

Bilish jarayonining eng yuqori bosqichida tafakkur yuzaga keladi¹. Har qanday nazariy bilimning qiymati uning amaliyotga qanchalik xizmat qilishi bilan belgilanadi. Nazariya amaliy faoliyat mohiyatidan kelib chiqib asoslanadi hamda amaliy faoliyatning yaxshiroq yo'lga qo'yilishiga xizmat qiladi. Biroq, amaliyot ayni vaqtda bilimning to'g'riligini tekshirish vositasi hamdir. Nazariy g'oya, fikr amaliyotda tekshirilgan va u orqali tasdiqlangandagina u inson bilimlarining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Pedagogning kasbiy mahorati darajasini aniqlash, avvalo, pedagogning o'zi uchun zarur. Pedagog o'zini-o'zi boshqarishi, o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishi, bilimi, ko'nikma va malakalarini o'zi tomonidan ob'yektiv baholashi uning uzluksiz malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojini shakllantirishga xizmat qiladi va bu xislatlar kasbiy kompetentlilik komponentlari hisoblanadi.

Bizning fikrimizcha, zamonaviy bo'lajak logopedlarni pedagog-psixologlarni kompetentligini rivojlantirishga qo'yiladigan asosiy talablarga quyidagilarni omil sifatida keltirish mumkin:

1. Ta'limda texnologiyalardan foydalanadi. Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar o'qituvchining asosiy qurollaridan biriga aylangan. Zamonaviy o'qituvchining yordamchilaridan biri – ta'lim platformalari, mobil ilovalar, onlayn-kurslar, viktorina va aqliy o'yinlar, olimpiadalar, konkurs va marafonlar hisoblanadi. Bu esa nafaqat berilgan materialni eslab qolishga yordam beradi, balki o'qituvchilarning dars berish jarayoni samaradorligini kuchaytiradi.

2. O'zini huquqlarini yaxshi biladi. Turli xil vaziyatlarda o'qituvchi va o'qituvchining o'z huquqlarini bilishi o'qituvchining qonun doirasida faoliyat ko'rsatishiga yordam beradi.

3. Vaqtni to'g'ri taqsimlaydi. O'qituvchining kundalik ishi – bu darsga tayyorlanishi, ta'lim sohasidagi barcha yangiliklardan xabardor bo'lishi, ta'minlaydi.

4. Zamonaviy o'qituvchiga qanday yondashishni biladi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – zamonaviy ta'limning asosi hisoblanadi. Bu yondashuv o'qituvchidan o'qituvchining shaxs sifatidagi qiziqishlari va uning kamchiliklarini to'raligicha qabul qilish, asosiysi u bilan til topishishdir.

5. Boshqaruvchanlik ko'nikmalariga ega. Zamonaviy umumiy o'rta ta'lim muassasalariga asosan boshqaruvchanlik ko'nikmalari shakllangan pedagoglar kerak. O'qituvchi o'zini-o'zi boshqarishi, o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishi, bilimi, ko'nikma va malakalarini o'zi

tomonidan ob'yektiv baholashi uning uzluksiz malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'qituvchining o'zi o'quvchilarga o'rgatmoqchi bo'layotgan barcha narsa haqida kompetenga ega bo'lishi lozim. Bunda, pedagog uchun zaruriy bo'lgan tayanch kompetentlik – bu pedagogning ijodiy qobiliyatidir. Demak, shaxsga yo'naltirilgan va kompetentli yondashuvlarni taqqoslash bizga pedagoglarning ijodkorlik mahoratlarini shakllantirish uchun qator asosiy qoidalarni ishlab chiqish imkonini beradi deb aytishimiz mumkin.

O'qituvchilarga qo'yilayotgan talablar va keltirilgan ma'lumotlarga asoslangan holda, o'qituvchilarning kompetentligini bir necha komponentlardan iborat tizim sifatida, ya'ni o'qituvchilarda shakllanishi zarur bo'lgan tushunchalar, bilim, ko'nikma va malakalar, qobiliyat va mahorat, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy sifatlar hamda umuminsoniy xislatlar orqali ifodalash mumkin.

Kompetentli o'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish va boshqarish yo'nalishida zaruriy tushunchalarga ega bo'lgan, o'quvchilar psixologiyasini yaxshi biladigan, boy va yuksak axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq eta oladigan, tegishli ma'lumoti va kasbiy tayyorgarligi bor, yuksak pedagogik mahorat va boy kasbiy tajribaga ega bo'lgan pedagog shaxsini ifodalaydi.

Ta'limning innovatsion rivojlanishida muhim o'rin ta'lim texnologiyalariga ajratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Колтакова, Е. В. Проектирование содержания повышения квалификации учителей-логопедов на основе профессиографического подхода [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 2009. - 236.
2. QIZI, XONBABAIEVA MADINABONU ASQARJON. "BO'LAJAK LOGOPEDLARNI KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA LOGOPEDIK RITMIKANING AHAMIYATI." Ilmiy veb-akademik maqolalar to'plami (2022).
3. QIZI, XONBABAYEVA MADINABONU ASQARJON. "Bo'lajak logopedlarni logopedik faoliyatini shakllantirishni integratsiyalashgan usuli." Scienceweb academic papers collection (2022).
4. QIZI, XONBABAYEVA MADINABONU ASQARJON. "THE ROLE OF SPEECH THERAPY IN MODERN SPEECH THERAPY." Scienceweb academic papers collection (2022).
5. Xonbabayeva, Madinabonu. "THE VALUE OF LOGARITHMICS IN WORKING WITH CHILDREN WITH PHONETIC AND PHONEMIC SPEECH DEFICITS." Scienceweb academic papers collection (2022).
6. Dilshodjon o'g'li, Khonbabaev Shoxruxbek. "THE SOCIO-PEDAGOGICAL NECESSITY OF PREPARING FUTURE PEDAGOGS-PSYCHOLOGISTS FOR SPIRITUAL,

SPIRITUAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.12 (2022): 1525-1529.

7. Xanbabayev, Shohruhbek. "BO 'LAJAK PEDAGOG-PSIXOLOGLARNI MA'NAVIY-RUHIY TARBIYA FAOLIYATIGA TAYYORLASH MAZMUNI." Scienceweb academic papers collection (2022).

8. Xanbabayev, Shohruhbek. "Ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishda zamonaviy yondashuvlarning ayrim jihatlari." Scienceweb academic papers collection (2021).